

พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีวิถีไทอีสาน Buddhist Innovations for Enhancing Lifelong Learning Skills of the Elderly in The Isan Way of Life

จิราภรณ์ ผันสว่าง¹, พระครูกิตติวราทร², พระเมธาวิจารย์³,
กฤตยากร ลดาวัลย์⁴, วีรนุช พรหมจักร⁵ และ อิศเรศ จินณฤทธิ์⁶
Jiraporn Phansawang¹, Phrakrukitiwarathon², PhraMedhavinayaros³,
Kittayakorn Ladawan⁴, Weeranuch Promjak⁵ and Issared Jinnarit⁶

Received: 24 November 2025; Revised: 13 January 2026; Accepted: 15 January 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาลักษณะและรูปแบบพุทธนวัตกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีวิถีไทอีสาน (2) ศึกษากระบวนการบูรณาการพุทธนวัตกรรมกับกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และ (3) ประเมินกระบวนการและผลการใช้พุทธนวัตกรรมดังกล่าว การวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณคือ ผู้สูงอายุจำนวน 248 คน จากโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบในจังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ด และผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ จำนวน 18 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง และแบบประเมินกระบวนการและผลการใช้นวัตกรรม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า (1) พุทธนวัตกรรมที่เหมาะสมคือการบูรณาการหลักอริยฐาน 4 ได้แก่ การเรียนเพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ (2) กระบวนการบูรณาการมีความเป็นระบบ โดยใช้วัฒนธรรมและประเพณีอีสานเป็นฐานการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน และ (3) การประเมินผลชี้ว่านวัตกรรมมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง ส่งผลเชิงบวกต่อความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ องค์ความรู้จากการวิจัยคือโมเดลพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในบริบทวิถีวิถีไทอีสาน ซึ่งสามารถใช้เป็นต้นแบบในการขยายผลสู่การจัดการศึกษาชุมชนและนโยบายสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม; ผู้สูงอายุ; การเรียนรู้ตลอดชีวิต; วิถีวิถีไทอีสาน

^{1 4} คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย; A Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University

^{2 3 5 6} คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย; A Faculty of Social Science, Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author E-mail: kittayakorn.lad@mbu.ac.th

Abstract

This research aimed to: (1) examine the characteristics and forms of Buddhist innovations appropriate for developing lifelong learning skills among older adults within the Isan (Northeastern Thai) way of life; (2) investigate the process of integrating Buddhist innovations with local cultural activities and traditions; and (3) evaluate both the process and outcomes of implementing such Buddhist innovations. The study employed a Research and Development (R&D) approach using a mixed-methods design. The quantitative sample consisted of 248 older adults from model elderly schools in Khon Kaen, Kalasin, Maha Sarakham, and Roi Et provinces. The qualitative data was obtained from 18 key informants. Research instruments included questionnaires, semi-structured interview guides, and evaluation forms assessing the process and outcomes of innovation implementation. Data were analyzed using descriptive statistics and content analysis.

The findings revealed that: (1) the most appropriate Buddhist innovation was the integration of the Four Determinations (*Adhiṭṭhāna 4*), comprising learning to know, learning to do, learning to live together harmoniously, and learning to be for a quality life; (2) the integration process was systematic, utilizing Isan culture and traditions as learning bases and emphasizing participation from monks and community members; and (3) the evaluation results indicated that the innovation was appropriate and practically applicable, yielding positive effects on the knowledge, skills, attitudes, and social relationships of older adults. The new knowledge derived from this research is a Buddhist Innovation Model for developing lifelong learning skills among older adults in the Isan context. This model can serve as a prototype for further application in community-based education and for promoting sustainable policies in an aging society.

Keywords: Buddhist Innovations; Elderly; Lifelong Learning; the Isan Way of Life

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะความสามารถในการปรับตัวและการเรียนรู้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมยุคใหม่ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงถูกเสนอเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุ ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีส่วนร่วมกับสังคมอย่างต่อเนื่อง (UNESCO, 2016)

ในบริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสาน ผู้สูงอายุมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาและชุมชน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และกิจกรรมทางสังคมมาอย่างยาวนาน ผู้สูงอายุมีบริบททางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผูกพันลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา วัดเป็นศูนย์กลางทั้งด้านศาสนา การศึกษา และกิจกรรมชุมชน (พูนชัย ปันธิยะ, 2560) ทำให้กิจกรรมประเพณี เช่น ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ การทำบุญประจำปี การฟังเทศน์ และการลงแขก เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทั้งในมิติความรู้ ทักษะ และความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างไรก็ตาม การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุในปัจจุบัน ยังขาดรูปแบบที่เป็นระบบและไม่เชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่และการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างชัดเจน ส่งผลให้ศักยภาพของวัฒนธรรมและพุทธธรรมยังไม่ถูกนำมาใช้ได้อย่างเต็มที่

พุทธนวัตกรรม ซึ่งหมายถึงการประยุกต์หลักพุทธธรรม ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และบริบทวัฒนธรรม จึงเป็นแนวคิดที่มีศักยภาพในการตอบโจทย์ปัญหาดังกล่าว การบูรณาการหลักอริยฐาน 4 เข้ากับกิจกรรมวัฒนธรรมอีสานไม่เพียงส่งเสริมการเรียนรู้เชิงปัญญา แต่ยังพัฒนามิติทางสังคมและจิตใจของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเชิงระบบที่พัฒนาและประเมินรูปแบบพุทธนวัตกรรมในบริบทไทยอีสานยังมีจำกัด งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนารูปแบบพุทธนวัตกรรมที่เหมาะสม เชื่อมโยงปัญหาการวิจัยกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎี และสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงทั้งในระดับชุมชนและเชิงนโยบาย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบพุทธนวัตกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไทยอีสาน
2. เพื่อศึกษากระบวนการบูรณาการพุทธนวัตกรรมกับกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น
3. เพื่อประเมินกระบวนการและผลการใช้นวัตกรรม เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไทยอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมุ่งสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของพุทธนวัตกรรม เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไทยอีสาน การดำเนินงานใช้ระเบียบวิธีแบบผสมวิธี (Mixed Methods) รวมทั้งการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อประเมินผลของนวัตกรรม และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบริบท วัฒนธรรม และรายละเอียดของการบูรณาการพุทธนวัตกรรมเข้ากับกิจกรรมของชุมชน ทั้งนี้กระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

- 1) ศึกษาลักษณะและรูปแบบพุทธนวัตกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ของผู้สูงอายุในวิถีไทอีสาน 2) ศึกษากระบวนการบูรณาการพุทธรวัตกรรมการกับกิจกรรมวัฒนธรรม และประเพณี ที่องถิ่นและทดลองใช้ในวัตรกรรมเพื่อพัฒนาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และ 3) ประเมินกระบวนการและผลการใช้พุทธรวัตกรรมการเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในมิติวิถีไทอีสานที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยผู้เชี่ยวชาญ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรเชิงปริมาณประกอบด้วย ผู้สูงอายุจากโรงเรียน ผู้สูงอายุต้นแบบในสี่จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม และ ร้อยเอ็ด โดยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 248 คนคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่เกี่ยวข้องกิจกรรมตามเกณฑ์ อายุและความพร้อมในการเข้าร่วมการเรียนรู้ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา ความเชื่อ และบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ มีผู้ทรงคุณวุฒิ 9 รูป/คน เพื่อกระบวนการและผลการใช้พุทธรวัตกรรมการเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในมิติวิถีไทอีสานที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย (1) แบบสอบถามมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อประเมินระดับความรู้ ทักษะ ทศนคติ และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุหลังการเข้าร่วมกิจกรรม โดยผ่านการตรวจสอบค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC=0.80-1.00) และมีค่าความเชื่อมั่นสูง (Reliability=0.97) (2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการเรียนรู้แบบชุมชนของผู้สูงอายุ และ (3) แบบประเมินความเหมาะสมของพุทธรวัตกรรมการสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณามิติต้านความสอดคล้อง ความเป็นไปได้ ความสมบูรณ์ขององค์ประกอบ และประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้กับผู้สูงอายุจริงในชุมชน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บโดยการแจกแบบสอบถามให้แก่ผู้สูงอายุ ทั้ง 248 คน หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมที่ออกแบบตามรูปแบบพุทธรวัตกรรมการ เช่น กิจกรรมบูรณาการหลักธรรมอริชฐาน 4 กับประเพณีอีสานและกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เหมาะสมกับวัย ข้อมูลเชิงคุณภาพ เก็บจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การบันทึกภาคสนาม และหลักฐานทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน และเวทีกฎมปัญญาผู้สูงอายุ ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 9 รูป/คนเก็บผ่านแบบประเมินและการให้ความคิดเห็นเชิงผู้เชี่ยวชาญเพื่อปรับปรุงรูปแบบวัตรกรรมให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อประเมินความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ ทศนคติ และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนความเหมาะสมของพุทธรวัตกรรมการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ ข้อมูลเชิงคุณภาพนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยสรุปเป็นประเด็นแกนกลาง (Themes) เพื่อสะท้อนลักษณะสำคัญของพุทธรวัตกรรมการ กลไกการเรียนรู้ในวิถีไทอีสาน และเงื่อนไขที่เอื้อต่อการนำไปใช้จริงในชุมชน

6. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์และการอนุญาต การวิจัยนี้ ดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างเคร่งครัด โดยชี้แจงสิทธิ ประโยชน์ ความเสี่ยง และกระบวนการเก็บข้อมูลให้ผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคนรับทราบก่อนลงนามในแบบแสดงความยินยอม (Informed Consent) ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดได้รับการปกปิดชื่อและข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อรักษาความลับ และข้อมูลถูกจัดเก็บอย่างปลอดภัยเพื่อใช้เฉพาะการวิจัยเท่านั้น โครงการวิจัยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตามเลขที่ จว.0168/2567 ก่อนเริ่มดำเนินการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นทางการ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอเรียงตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ลักษณะและรูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไท้อีสาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า ลักษณะและรูปแบบพฤติกรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.72$, $S.D.=0.89$) โดยด้านการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ การเรียนรู้เพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ และการเรียนเพื่อรู้ ตามลำดับ ปรากฏผลดังตารางที่ 1

ลักษณะและรูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไท้อีสาน (หลักอริยฐาน 4)	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	ระดับ
1. ด้านการเรียนเพื่อรู้	3.70	.86	มาก
2. ด้านการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง	3.72	.90	มาก
3. ด้านการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข	3.73	.84	มาก
4. ด้านการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ	3.71	.91	มาก
รวม	3.72	.89	มาก

ตารางที่ 1 ลักษณะและรูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไท้อีสาน (หลักอริยฐาน 4)

จากตารางที่ 1 พบว่าลักษณะและรูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไท้อีสาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ด้านการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง ด้านการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ และด้านการเรียนเพื่อรู้ ตามลำดับ ซึ่งสามารถจำแนกผลการศึกษานในแต่ละ มิติได้ดังนี้

1. ด้านการเรียนเพื่อรู้ โดยผู้สูงอายุมีการศึกษาทักษะกระบวนการคิดประกอบการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบด้วยเหตุและผล ได้รับความรู้และมีความเข้าใจในกิจกรรมที่

ฝึกอบรม มีการศึกษาเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและทำให้ตนเอง เข้มแข็งที่จะรับปัญหาและแก้ไขได้ตลอดเวลา

2. ด้านการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง โดยผู้สูงอายุมีการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ในการหาความสุข สงบสบายใจให้กับตนเอง มีการศึกษาและทักษะเพื่อการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง การมีสมาคมหรือทำเนียบผู้สูงอายุเป็นการดีที่จะได้รวบรวมผู้มีความรู้ความชำนาญในสาขาต่าง ๆ มาทำประโยชน์แก่คนรุ่นหลังได้

3. ด้านการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข โดยชุมชนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ให้ความสำคัญในการจัดหลักสูตรเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุให้ทุกคน การเข้าร่วมกลุ่มและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อยังประโยชน์ต่อชุมชนของตนและมีความเสียสละ ได้ร่วมตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ โดยใช้ปัญญาและมีเหตุผล

4. ด้านการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ โดยผู้สูงอายุมีการกำหนดเป้าหมายและวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถบูรณาการและประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ และการได้รับความรู้จากการศึกษาด้วยสื่อต่าง ๆ

วัตถุประสงค์ที่ 2 กระบวนการบูรณาการพุทธรวัตกรรมการกับกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพสังเคราะห์เป็น 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ แนวคิดการออกแบบ วิธีการบูรณาการ ขั้นตอนปฏิบัติ อุปสรรค ผลกระทบต่อการเรียนรู้ และตัวชี้วัดความสำเร็จ ซึ่งสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักธรรม วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถจำแนกผลการศึกษาในแต่ละ มิติได้ดังนี้

1. แนวคิดการออกแบบพุทธรวัตกรรมการ ออกแบบสื่อและกิจกรรมที่ประยุกต์หลักธรรมกับภูมิปัญญาอีสาน โดยใช้หลักธรรมพุทธศาสนา หลักอริยฐาน 4 เป็นแกนกลาง ด้วยการนำเสนอผ่าน สื่อและวิธีการที่ร่วมสมัย แต่ยังคงอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น นิทานชาดกพื้นบ้าน, เพลงหมอลำธรรมะ, สื่อภาพ-เสียงเกี่ยวกับประเพณี มีการออกแบบให้ ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม ในการสร้างเนื้อหา เช่น เล่าเรื่องประสบการณ์บุญประเพณี, ถ่ายทอดภูมิปัญญา และเน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Experiential Learning) ผ่านการลงมือทำกิจกรรมบุญและวัฒนธรรม ใช้แนวคิด บูรณาการพหุปัญญา (Multiple Intelligences) เพื่อให้ตอบสนองความถนัดที่หลากหลายของผู้สูงอายุ

2. วิธีการบูรณาการกับประเพณี ใช้กิจกรรมในประเพณี เช่น บุญบั้งไฟ, บุญข้าวประดับดิน, บุญกฐิน, ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เลือกประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยอีสาน ที่มีฐานความเชื่อทางพุทธ มีการแทรกกิจกรรม พุทธรวัตกรรมการ ในแต่ละช่วงของประเพณี เช่น ก่อนจัดอบรมธรรมะผ่านสื่อดิจิทัลหรือวงเสวนาผู้เฒ่า ระหว่างงาน ใช้กิจกรรมสาธิต เช่น การทำบายศรีพร้อมสอดแทรกธรรมะ และหลังงาน จัดวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้สรุปข้อคิดและความรู้ใหม่ และสร้างความเชื่อมโยงระหว่าง หลักธรรม และ คุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นความหมายและประโยชน์ร่วมกัน

3. ขั้นตอนปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ โดยการสำรวจและวิเคราะห์บริบท โดยศึกษาประเพณีท้องถิ่นที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมบ่อย และสำรวจความ

ต้องการเรียนรู้และข้อจำกัดด้านร่างกาย/เทคโนโลยี ออกแบบพุทธรูปนวัตกรรม โดยเลือกรูปแบบสื่อและกิจกรรมให้เหมาะสมกับทักษะผู้สูงอายุผสมผสานเนื้อหาธรรมะกับเรื่องเล่า/บทเพลง/งานฝีมือท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ โดยร่วมกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ครูภูมิปัญญา และหน่วยงานวัฒนธรรม ทำการทดลองและปรับปรุง โดยการจัดกิจกรรมขนาดเล็กเพื่อทดลองแนวคิดและเก็บข้อมูลสะท้อนผล และมีการติดตาม ประเมินผล โดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และแบบสอบถามเพื่อตรวจวัดผลการเรียนรู้

4. อุปสรรค ความท้าทายด้านข้อจำกัดทางร่างกายและทัศนคติ โดยผู้สูงอายุบางส่วนมีข้อจำกัดด้านร่างกาย เช่นมีปัญหาด้านสายตา และปัญหาด้านการได้ยิน ความคุ้นชินกับวิธีการเรียนรู้แบบเดิม อาจไม่เปิดรับรูปแบบใหม่ทันที ข้อจำกัดด้านงบประมาณและเทคโนโลยี เวลาและตารางงานประเพณีที่อาจไม่เอื้อต่อการเพิ่มกิจกรรมใหม่ ความแตกต่างระหว่างชุมชน ทำให้ต้องปรับกิจกรรมให้เหมาะกับพื้นที่

5. ผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผลลัพธ์เชิงบวกด้านความรู้ ทักษะทัศนคติและสังคม ด้านความรู้ โดยเข้าใจหลักธรรมเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและประเพณีได้ชัดเจน ด้านทักษะ โดยมีการพัฒนาทักษะสื่อสาร การเล่าเรื่อง การทำงานกลุ่ม และทักษะดิจิทัล ด้านทัศนคติ โดยรู้สึกมีคุณค่า เห็นความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้านสังคม โดยมีเครือข่ายเพื่อนร่วมกิจกรรม เกิดความสัมพันธ์ระหว่างวัย

6. ตัวชี้วัดความสำเร็จ เชิงปริมาณ จากจำนวนผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ของการเข้าร่วมกิจกรรมพุทธรูปนวัตกรรมในรอบ 6 เดือน เชิงคุณภาพ โดยวัดระดับความพึงพอใจต่อกิจกรรม (แบบสังเกต) จากการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมด้านการเรียนรู้ จากคุณภาพของผลงาน/เนื้อหาที่ผู้สูงอายุสร้างขึ้นในกิจกรรม และจากการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 การประเมินกระบวนการและผลการใช้พุทธรูปนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในมิติวิถีไทอีสาน ผลการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า กระบวนการและผลการใช้นวัตกรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.35$, $S.D.=0.38$) แสดงถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพุทธรูปนวัตกรรม เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในมิติวิถีไทอีสาน จากผลการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจเพื่อนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ลักษณะและรูปแบบพุทธรูปนวัตกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไทอีสาน ผลการวิจัย พบว่า ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะและรูปแบบพุทธรูปนวัตกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในมิติวิถีไทอีสาน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะ ด้านการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ซึ่งได้รับค่าคะแนน

เฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง การเรียนรู้เพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ และการเรียนรู้เพื่อรู้ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับกรอบการเรียนรู้ 4 เสาหลักของ UNESCO (Delors, 1996) และแนวคิด Andragogy ของ Knowles (1980) ที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และบทบาททางสังคม ผลดังกล่าวอธิบายได้จากบริบทสังคมอีสานที่เน้นความสัมพันธ์แบบชุมชน

2. กระบวนการบูรณาการพุทธรวัตกรรมการศึกษากับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการบูรณาการพุทธรวัตกรรมการศึกษากับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีในวิถีไทอีสาน ประกอบด้วย 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) การออกแบบโดยใช้หลักอริยฐาน 4 (2) วิธีการบูรณาการ (3) ขั้นตอนปฏิบัติ (4) อุปสรรค (5) ผลกระทบต่อการเรียนรู้ (6) ตัวชี้วัดความสำเร็จ กระบวนการบูรณาการพุทธรวัตกรรมการศึกษากับกิจกรรมทางวัฒนธรรมทางการศึกษาที่เป็นระบบ (ทศนา แคมมณี, 2554) และสอดคล้องกับงานวิจัยด้านการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธที่เน้นการบูรณาการกิจกรรมวัดและชุมชน (ประยงค์ จันทร์แดง, 2561)

3. การประเมินกระบวนการและผลการใช้พุทธรวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในมิติวิถีไทอีสาน กับข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น พบว่ามีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับมาก โดยส่งผลการพัฒนาทักษะผู้สูงอายุทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านความรู้ (2) ด้านทักษะ (3) ด้านสังคม ผลการประเมินยืนยันว่าพุทธรวัตกรรมการศึกษาพัฒนาผู้สูงอายุในมิติความรู้ ทักษะ ทศนคติ และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ Peterson (1979) และ Smith (2002) ที่มองการเรียนรู้เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน พุทธรวัตกรรมการศึกษากับวัฒนธรรมอีสาน ไม่เพียงช่วยพัฒนาความรู้และทักษะของผู้สูงอายุ แต่ยังเสริมสร้างทัศนคติ ความสัมพันธ์ทางสังคม และคุณภาพชีวิตโดยรวม จึงเป็นแนวทางสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการสร้างสังคมผู้สูงอายุคุณภาพที่ยั่งยืนในบริบทไทย

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ ได้ดังนี้ (1) โมเดลพุทธรวัตกรรมการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีไทอีสาน (2) กระบวนการเรียนรู้แบบวัฒนธรรมเป็นฐาน พุทธธรรมเป็นแกน และผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง (3) ชุดทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4 มิติ และ (4) เกณฑ์ประเมินความเหมาะสมของพุทธรวัตกรรมการศึกษา ดังที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยสามารถนำมาสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ มุ่งพัฒนาพุทธนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในวิถีวิถีอีสาน โดยศึกษาลักษณะและรูปแบบพุทธนวัตกรรม กระบวนการบูรณาการกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม และประเมินประสิทธิผลของนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่า การนำ หลักอริชฐาน 4 มาบูรณาการกับภูมิปัญญาและประเพณีท้องถิ่น เช่น บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน รวมถึงกิจกรรมศาสนาในวัด ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในทุกมิติ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ทักษะชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคม นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น รู้สึกมีคุณค่า และมีบทบาททางสังคมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็งตามบริบทวัฒนธรรมอีสาน ทั้งนี้พุทธนวัตกรรมที่พัฒนาได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิว่ามีความเหมาะสม สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง และมีศักยภาพในการขยายผลในระดับพื้นที่อื่นของประเทศ และผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรบูรณาการพุทธนวัตกรรมเข้าสู่แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุระดับชาติ โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์สังคมสูงวัยและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้เป็นแนวทางกลางสำหรับการดำเนินงานในทุกจังหวัด

1.2 จัดสรรงบประมาณเฉพาะด้านเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้บนฐานพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในศูนย์ผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้โครงการมีความต่อเนื่องและยั่งยืน

1.3 ผลักดันให้วัดและชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ผู้สูงอายุ (Elderly Learning Hub) โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ และกระทรวงศึกษาธิการ ส่งเสริมบทบาทวัด-ชุมชน-สถาบันการศึกษาในการสร้างแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 พัฒนาและอบรมผู้เอื้ออำนวยการเรียนรู้ (Facilitators) ได้แก่ พระสงฆ์ ครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน และผู้ดูแลผู้สูงอายุ ให้มีทักษะในการจัดกิจกรรมพุทธนวัตกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับข้อจำกัดทางร่างกายของผู้สูงอายุ

2.2 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักอริยฐาน 4 กับประเพณีท้องถิ่นอีสาน เช่น บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน หรือกิจกรรมวัด เพื่อสร้างการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่มีความหมายต่อชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

2.3 สร้างระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องในชุมชน เช่น ผ่านชมรมผู้สูงอายุ หรือโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อประเมินพัฒนาการด้านความรู้ ทักษะ และคุณภาพชีวิต รวมทั้งใช้ข้อมูลปรับปรุงกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษาพุทธนวัตกรรมการรูปแบบใหม่ที่ส่งเสริมทักษะดิจิทัลของผู้สูงอายุ เช่น การใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย การสื่อสารออนไลน์ หรือการสร้างสื่อดิจิทัลที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในบริบทชุมชน

3.2 ทำวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค เพื่อศึกษาความเหมือนและความต่างของการประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้อันมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน เช่น ภาคเหนือ ภาคกลาง หรือภาคใต้

3.3 ศึกษาผลกระทบยาวของการใช้พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้อันมีวัฒนธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น สุขภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเข้มแข็งของชุมชน และการคงอยู่ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Longitudinal Study)

เอกสารอ้างอิง

- ทิตินา แคมมณี. (2554). *นวัตกรรมการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยงค์ จันทรแดง. (2561). การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธ: กรณีศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุในวัดเขตตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 26(52), 28-48.
- พูนชัย ปันนิยะ. (2560). *ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา : วิถีชีวิตและการประยุกต์ใช้ของชุมชนชายขอบในจังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2566). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย. *วารสารพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 32(2), 45–60.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). บทสรุปสำหรับผู้บริหารการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2568, จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20241209145003_27188.pdf
- อาชัญญา รัตน์อุบล. (2559). *การเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy*. Cambridge Adult Education.
- Peterson, R. E. (1979). *Lifelong learning in America*. Jossey-Bass.
- Pongwat, P. (2020). Buddhist innovation for lifelong learning: A case study in Thailand. *Journal of Buddhist Studies*, 15(2), 45–60.
- Smith, A. (2002). Lifelong learning policies and practices across Europe. *Journal of Adult and Continuing Education*, 8(2), 5–16.
- UNESCO. (2016). *Education 2030: Incheon declaration and framework for action*. UNESCO Publishing.